

**18 kwietnia 1945, Moskwa. Protokół przesłuchania
gen. bryg. Leopolda Okulickiego**

Stenogram

Protokół przesłuchania
OKULICKIEGO Leopolda¹ s. Błażeja
z 18 kwietnia 1945 roku

OKULICKI L. B., Polak, urodzony w 1896 roku we wsi Okulice w województwie krakowskim (Polska), w 1925 roku ukończył Wyższą Szkołę Wojenną^a, generał brygady Wojska Polskiego. Dowódca Armii Krajowej w Polsce. Do chwili aresztowania był w konspiracji.

Pytanie: Kiedy i w jakich okolicznościach przyjęliście dowodzenie Armią Krajową w Polsce?

Odpowiedź: Dowodzenie Armią Krajową przekazał mi generał „BÓR” – KOMOROWSKI po stłumieniu przez Niemców Powstania Warszawskiego.

W nocy na 1 października 1944 roku główny delegat polskiego rządu londyńskiego na Polskę JANKOWSKI² i dowódca Armii Krajowej generał „BÓR” – KOMOROWSKI uznając, że uczestnicy powstania znaleźli się w sytuacji bez wyjścia, podjęli decyzję o kapitulacji na proponowanych przez Niemców warunkach.

Zgodnie z warunkami kapitulacji, generał „BÓR” – KOMOROWSKI, cały skład Komendy Głównej, wszyscy oficerowie i żołnierze Armii Krajowej przebywający w Warszawie powinni byli poddać się Niemcom, a ludność Warszawy miała być ewakuowana.

Wtedy też, 1 października 1944 roku, długo rozmawiałem z „BOREM” – KOMOROWSKIM w sprawie dalszych działań Armii Krajowej.

Muszę powiedzieć, że „BÓR” – KOMOROWSKI wykazał brak woli, patrzył pesymistycznie na możliwość dalszej walki Armii Krajowej przeciwko Niemcom i zaproponował mi, jako swemu zastępcy, poddanie się razem z nim Niemcom.

Odrzuciłem tę propozycję i broniłem swoich racji twierdząc, że rozgromienie przez Niemców powstania w Warszawie nie powinno prowadzić do likwidacji Armii Krajowej. Oświadczyłem „BOROWI” – KOMOROWSKIEMU, że uważam za konieczne odtworzenie struktury organizacyjnej dowództwa i że wezmę na siebie kierowanie dalszymi działaniami Armii

Krajowej przeciwko Niemcom. Prosiłem „BORA” – KOMOROWSKIEGO, by zezwolił mi na wyjście z budynku sztabu, abym mógł na pewien czas się ukryć.

Pytanie: Jaką decyzję podjął „BÓR” – KOMOROWSKI?

Odpowiedź: „BÓR” – KOMOROWSKI nie zgadzał się ze mną, powołując się na to, że Niemcy, wiedząc o mojej roli w Powstaniu Warszawskim, mogą go spytać, gdzie się podziałem.

Odpowiedziałem, że ponieważ nie zawiadomiliśmy jeszcze Niemców o przyjęciu warunków kapitulacji, mogę się ukryć, a Niemcom można wytłumaczyć, że kilka dni wcześniej zostałem odkomenderowany w celu dowodzenia oddziałami Armii Krajowej w Puszczy Kampinoskiej w pobliżu Warszawy.

Po pewnym wahaniu „BÓR” – KOMOROWSKI przekazał mi pełnomocnictwa i powiedział, że zawiadomi o tym przez radio rząd polski w Londynie i dowództwa okręgów Armii Krajowej w Polsce.

Po rozmowie z „BOREM” – KOMOROWSKIM opuściłem budynek sztabu i poszedłem do mieszkania mojej znajomej (jej nazwiska nie pamiętam), mieszkającej przy ul. Kruczej.

Pytanie: Kto z oficerów sztabu Armii Krajowej, którzy poddali się Niemcom, wiedział o mianowaniu was dowódcą Armii Krajowej?

Odpowiedź: Podczas mojej rozmowy z „BOREM” – KOMOROWSKIM byli obecni w różnym czasie: szef Oddziału II, pułkownik Sztabu Gen[eralnego] IRANEK³, pseudonim „HELLER” i szef Oddziału III, pułkownik Sztabu Gen[eralnego] SZOSTAK⁴, pseudonim „FILIP”, lecz kiedy „BÓR” – KOMOROWSKI podejmował decyzję o przekazaniu mi dowodzenia Armią Krajową, byliśmy sami.

O wynikach moich rozmów z „BOREM” – KOMOROWSKIM powiadomiłem jego zastępcę, generała PEŁCZYŃSKIEGO⁵, który był ciężko ranny i znajdował się w budynku sztabu.

Wszystkie te osoby były po kapitulacji wywiezione przez Niemców do Niemiec i umieszczone w obozach dla jeńców wojennych. Po kilku dniach udało mi się przenieść do mias[ta] Kielce, gdzie poczyniłem pierwsze kroki w kierunku zorganizowania nowego sztabu.

Pytanie: W jaki sposób udało się wam opuścić Warszawę?

Odpowiedź: Do 3 października 1944 roku ukrywałem się w mieszkaniu mojej znajomej przy ul. Kruczej, a następnie zostałem wywieziony do zorganizowanego przez Niemców w mieś[cie] Pruszkowie obozu dla ludności Warszawy. Następnego dnia, 4 października, Niemcy umieścili nas po 100 osób na platformach węglowych z wysokimi burtami i skierowali w rejon Krakowa, gdzie zorganizowano punkty selekcyjne.

W punktach tych Niemcy wybierali zdolnych do pracy mężczyzn i kobiety oraz kierowali ich na roboty do Niemiec, zaś niezdolną do pracy ludność Warszawy osiedlali po wsiach.

W drodze do Krakowa udało mi się rankiem 5 października zeskoczyć z platformy, udałem się do mias[ta] Kielce, gdzie już wcześniej byłem umówiony na spotkanie z oficerami Sztabu Armii Krajowej, majorami KAMIŃSKIM⁶ i KAMIENSKIM⁷ pseudonim „COZAS”.

Pytanie: Kiedy umówiliście się z KAMIŃSKIM i KAMIENSKIM na spotkanie w Kielcach?

Odpowiedź: Przed wyjściem z Warszawy – 2 lub 3 października 1944 roku spotkałem na ulicy KAMIŃSKIEGO i KAMIENSKIEGO po cywilnemu. Powiedzieli mi, że postanowili nie poddawać się Niemcom i zejść do podziemia, aby dalej działać.

Ponieważ wiedzieliśmy, że Niemcy będą kierować całą ludność do obozów w Pruszkowie i Krakowie, umówiliśmy się, że jeśli uda nam się po drodze uciec, to spotkamy się w Kielcach.

5 października po przybyciu do Kielc nawiązałem kontakt z szefem sztabu Okręgu Kieleckiego podpułkownikiem Armii Krajowej o pseudonimie „JELITA”⁸.

Pytanie: Podajcie jego nazwisko.

Odpowiedź: Nie znam nazwiska „JELITY”.

Pytanie: W jaki sposób nawiązaliście z nim kontakt?

Odpowiedź: Przy pomocy lekarza szpitala dziecięcego w Kielcach, którego nazwiska również nie znam. Zatrzymywałem się u tego lekarza wiosną 1944 roku, kiedy zostałem przetrzucony do Polski i wiedziałem, że należy on do Armii Krajowej. Zorganizował mi spotkanie z szefem sztabu Okręgu Kieleckiego Armii Krajowej, podpułkownikiem „JELITĄ”, z którym kiedyś spotkałem się w sztabie Armii Krajowej w Warszawie.

„JELITA” umieścił mnie w domu firmy handlowej „Społem” i wydał mi fikcyjne dokumenty jako pracownikowi tej firmy na nazwisko FUSOWSKI. Około pięciu dni później „JELITA” skontaktował mnie z przybyłym do Kielc majorem KAMIENSKIM, a nieco później przybył do Kielc także major KAMIŃSKI.

Pytanie: Co przedsięwzięliście potem?

Odpowiedź: Po przybyciu do Kielc wysłałem radiogram do szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Londynie, generała KOPAŃSKIEGO⁹, zawiadamiający o tym, że przejąłem od „BORA” – KOMOROWSKIEGO dowodzenie Armią Krajową.

Następnie skierowałem majorów KAMIŃSKIEGO i KAMIENSKIEGO do miasteczka Milanówek (koło Warszawy) do komendanta Podokręgu Zachodniego pułkownika JACHIECIA, pseudonim „ROMAN”¹⁰, i po-

lecilem im, aby przy jego współpracy zebrali 20 pozostających na wolności oficerów Sztabu Głównego Armii Krajowej i skierowali ich do miasta Częstochowa na kontakty, które podał pułkownik „JELITA”.

Pytanie: Dlaczego wydaliście polecenie skierowania tych oficerów do Częstochowy, skoro samiście przebywali w Kielcach?

Odpowiedź: Postanowiłem zorganizować Sztab Główny Armii Krajowej w Częstochowie, położonej przy magistrali kolejowej Warszawa – Kraków. Przy tej magistrali leżą miasta Piotrków i Radomsko, gdzie mogłyby być rozmieszczone oddziały sztabu. Taka dyslokacja zapewniała mi wygodną łączność z oddziałami sztabu. 19 lub 20 października 1944 roku wyjechałem do mias[ta] Częstochowa.

Pytanie: Proszę zeznać o waszej dalszej pracy nad utworzeniem Sztabu Głównego Armii Krajowej.

Odpowiedź: Szef sztabu Okręgu Kieleckiego, podpułkownik „JELITA”, urządził mnie w Częstochowie w mieszkaniu doktora SZUMMERA przy ul. Wieluńskiej 14, jako zwolnionego przez Niemców z obozu dla cywilów.

Ponieważ u SZUMMERA mieszałem bez zameldowania i powinienem był w jakiś sposób zalegalizować swój pobyt w Częstochowie, znalazłem przy pomocy żony SZUMMERA mieszkanie dla siebie przy ulicy Siedem Kamienic 15 lub 17, należące do właściciela sklepu z dewocjonaliami DOLIŃSKIEGO.

Do tego czasu przygotowane już były fikcyjne dokumenty potwierdzające, że pracuję jako pomocnik kierownika magazynu w hucie żelaza. Na podstawie tych dokumentów uzyskałem w magistracie meldunek. Zapewniając sobie w ten sposób „przykrywkę”, przystąpiłem do organizowania Sztabu Głównego Armii Krajowej. W pierwszych dniach grudnia 1944 roku sztab Armii Krajowej został utworzony i przystąpił do pracy.

Na swojego zastępcę wyznaczyłem generała FIELDORFA Emila, pseudonim „NIL”¹¹. Nałożyłem na niego odpowiedzialność za zorganizowanie na tyłach niemieckich pracy dywersyjnej, ponieważ do wybuchu Powstania Warszawskiego FIELDORF był szefem Oddziału Dywersji w sztabie Armii Krajowej. Szefem Sztabu został pułkownik Sztabu Generalnego BOKSZCZANIN¹² pseudonim „SEK”, pracujący wcześniej w komórce operacyjnej sztabu Armii Krajowej. Sztab Główny Armii Krajowej składał się z siedmiu oddziałów.

[...]

Protokół czytałem osobiście, wszystko zapisano według moich słów wiernie.

(—)^b OKULICKI

^cProtokół odczytano mi także w języku polskim. Nie mam uwag.^{-c}
OKULICKI^b

Przesłuchali:

Nacz[elnik] Jednostki Śledczej do spraw Szczególnej Wagi NKGB
ZSRS

Komisarz bezpieczeństwa państwowego
WŁODZIMIRSKIJ¹³ (—)^b

Zast[ępcą] naczelnika GUBB NKWD ZSRS

Komisarz bezpieczeństwa państw[owego]
PROSZYN (—)^d

^cPrzekładu na język polski dokonał:

Starszy oficer oper[acyjny] GUBB NKWD ZSRS

Starszy lejtnant bezpieczeństwa państwowego [...]e, -c (—)^f

CA FSB FR, nr R-39269, t. 1, k. 4–17.

Kopia w języku rosyjskim, maszynopis.

Każda karta protokołu podpisana przez L. Okulickiego.

Opublikowano w: Proces Szesnastu. Dokumenty NKWD, Warszawa 1995, s. 22–29.

Przypisy

- ^a Było: *Akademii Polskiego Sztabu Generalnego*.
- ^b Podpis odręczny.
- ^{c-c} Dopisano odręcznie.
- ^d Odręczny podpis kogoś innego.
- ^e Nazwisko nieczytelne.
- ^f Podpis nieczytelny.

¹ Okulicki Leopold (1898–1946), ps. „Kobra”, „Mrówka”, „Niedźwiadek”, gen. bryg.; w kampanii wrześniowej 1939 oficer łącznikowy NW przy dtwie Armii „Warszawa”, szef sztabu odcinka W-wa Zachód i dca zgrupowania na Woli; po kapitulacji Warszawy dca SZP w Łodzi, potem kmtd Okręgu ZWZ Łódź; od listopada 1940 kmtd okupacji sowieckiej ZWZ; aresztowany 21/22 stycznia 1941 przez sowieckie organy bezpieczeństwa, zwolniony 14 sierpnia 1941; potem w AP w ZSRS; zrzucony na spadochronie do kraju w nocy z 21 na 22 maja 1944, został I zcą szefa sztabu KG AK; od lipca 1944 kmtd „Nie”, od października 1944 do stycznia 1945 Dca AK; 27 marca 1945 pod pozorem rozmów uprowadzony przez funkcjonariuszy sowieckich organów bezpieczeństwa i sądzony w dn. 18–21 czerwca 1945 w Moskwie w tzw. procesie 16-tu; skazany na 10 lat pozbawienia wolności, zmarł w więziennym szpitalu w Butyrkach 24 grudnia 1946; 19 kwietnia 1990 decyzją plenum SN ZSRS zrehabilitowany.

² Jankowski Jan Stanisław (ur. 1882), ps. „Sobol”, „Klonowski”, chemik, działacz SP; w 1921 i 1926 minister pracy i opieki społ.; w l. 1928–1935 poseł na Sejm RP; w l. 1943–1945 Delegat Rządu na Kraj, jednocześnie w l. 1943–1944 wicepremier rządu RP; 27 marca 1945

pod pozorem rozmów uprowadzony przez funkcjonariuszy sowieckich organów bezpieczeństwa i sądzony w dn. 18–21 czerwca 1945 w Moskwie w tzw. procesie 16-tu; skazany na 8 lat pozbawienia wolności, zmarł w więzieniu we Władymirze 13 marca 1953; 19 kwietnia 1990 decyzją Plenum SN ZSRS zrehabilitowany.

³ Iranek-Osmecki Kazimierz (1897–1984), ps. „Heller”, płk dypl.; w kampanii wrześniowej 1939 oficer do zleceń Naczelnego Kwatermistrza; od października 1939 zca kierownika ekspozytury wywiadowczej Oddz. II Szt. NW w Bukareszcie; w czerwcu 1940 szef Oddz. II KG ZWZ (poza krajem); w grudniu 1940 jako emisariusz NW przybył do Warszawy z Londynu; w kwietniu 1942 powrócił do Londynu, potem w Oddz. VI Szt. NW, a od czerwca 1942 szef Oddz. IV Szt. NW; od grudnia 1942 zca szefa Oddz. Planowania Szt. NW; zrzucony na spadochronie do kraju w nocy z 13 na 14 marca 1943; od kwietnia 1943 szef Oddz. IV KG AK, od stycznia 1944 szef Oddz. II KG AK; po kapitulacji m. in. w obozie jenieckim Colditz; od maja 1945 w Londynie; od 1954 członek emigracyjnej Tymczasowej Rady Jedności Narodowej.

⁴ Szostak Józef (1897–1984), ps. „Filip”, płk dypl.; w kampanii wrześniowej 1939 dca 13 puł; od 1941 oficer w Oddz. III KG ZWZ-AK; od 1943 szef Oddz. III KG AK, a od 27 lipca 1944 szef operacji KG AK i I zca szefa sztabu KG AK; od 4 do 6 września 1944 p. o. szefa sztabu KG AK; po kapitulacji w obozie jenieckim Woldenberg; po uwolnieniu w kraju; aresztowany przez UB w 1950; wyrokiem SWMW z 26 stycznia 1953 skazany na 6 lat pozbawienia wolności; zwolniony w 1955.

⁵ Pełczyński Tadeusz (1892–1985), ps. „Grzegorz”, gen. bryg.; w l. 1929–1932 i od 1935 do stycznia 1939 szef Oddz. II Szt. Gł.; w kampanii wrześniowej 1939 dca PD 19 DP; w l. 1940–1941 kmdt Okręgu ZWZ Lublin; od lipca 1941 szef sztabu KG ZWZ-AK, jednocześnie od września 1943 zca Dcy AK; w powstaniu dowodził m. in. drugim natarciem w rej. Dv. Gdańskiego; ciężko ranny 4 września 1944; po kapitulacji w obozach jenieckich Langwasser i Colditz; po uwolnieniu w Londynie, m. in. od lipca do listopada 1945 szef gabinetu NW.

⁶ Prawdopodobnie Kamiński Franciszek (1902–2000), ps. „Zenon Trawiński”, mjr/ppłk; działacz SL i ZMW RP „Wici”; w l. 1940–1945 kmdt główny Straży Chłopskiej/BCh; od lipca 1944 szef Oddz. I KG AK, uczestnik powstania, uniknął niewoli; od 1945 w PSL, poseł do KRN, od 1947 poseł na Sejm RP; aresztowany 21 lipca 1950 przez UB; wyrokiem WSR w Warszawie z grudnia 1951 skazany na 12 lat więzienia, zwolniony w 1956 (gen. dyw. – 1993).

⁷ Kamiński Jan (1906–1987), ps. „Cozaś”, mjr/ppłk, w kampanii wrześniowej 1939 of. operacyjny 4 DP; internowany na Węgrzech, przedostał się do Francji; w kampanii francuskiej 1940 of. sztabu 1 DGren WP we Francji; do jesieni 1941 kierownik placówki ewakuacyjnej WP w Lyonie; następnie szef Wydz. Wyszkożenia Oddz. VI Sztabu NW; w nocy z 8 na 9 kwietnia 1944 skok na spadochronie do kraju, po czym of. Oddz. III KG AK; w powstaniu w I rzucie KG AK; po kapitulacji uniknął niewoli i od października 1944 do stycznia 1945 szef Oddz. III KG AK; od 1946 w W. Brytanii, potem w USA.

⁸ Borzobohaty Wojciech (1908–1991), ps. „Jelita”, ppłk; w kampanii wrześniowej 1939 I of. sztabu 36 DPRz., następnie oficer w Oddz. III sztabu Armii „Lublin”; w l. 1943–1945 szef sztabu Komendy Okręgu AK Kielce-Radom, następnie szef sztabu DSZ na Kraj; aresztowany w czerwcu 1945 przez UB, więziony do 1953.

⁹ Kopański Stanisław (1895–1976), gen. dyw.; od marca do września 1939 szef Oddz. III Szt. Gł./Szt. NW; przedostał się do Francji; od listopada 1939 do kwietnia 1940 szef Broni Pancernych ND WP we Francji; w l. 1940–1942 dca SBSK; od 1942 do 1943 dca 3 DSK; od lipca 1943 szef Szt. NW; w l. 1947–1949 Gen. Insp. PKPR; pozostał w W. Brytanii.

¹⁰ Jachiec Franciszek (1889–1965), ps. „Roman”, ppłk dypl.; od lutego 1940 w konspiracji; od lutego do grudnia 1941 zca kmdta Okręgu ZWZ Warszawa-województwo, następnie

do stycznia 1942 p. o. kmdta; od kwietnia 1942 do stycznia 1945 kmdt Podokręgu Zachodniego Obszaru AK Warszawa.

¹¹ Fieldorf (August) Emil (ur. 1895), ps. „Nil”, płk/gen. bryg.; w kampanii wrześniowej 1939 dca 51 pp, przedostał się do Francji, następnie do W. Brytanii; w lipcu 1940 emisariusz do kraju, do Warszawy przybył we wrześniu; w 1942 kmdt Obszaru AK nr 2 Białystok; od jesieni 1942 kmdt Kedywu KG AK; od lutego do lipca 1944 kmdt „Nie”; od października 1944 do stycznia 1945 zca Dcy AK, następnie zca kmdta „Nie”; aresztowany 7 marca 1945 i nierozpoznany został wywieziony do ZSRR, powrócił w 1947; ponownie aresztowany w listopadzie 1949 przez UB; wyrokiem SWMW z 16 kwietnia 1952 skazany na karę śmierci; wyrok wykonano 24 lutego 1953.

¹² Bokszczanin Janusz (1894–1973), ps. „Sęk”, płk dypl. kaw.; w kampanii wrześniowej 1939 dca 10 psk, ciężko ranny; od lutego 1940 w ZWZ, aresztowany w maju 1940 w „łapanie”, zwolniony w październiku 1940; następnie szef Wydz. Broni Szybkich Oddz. III KG ZWZ-AK; współautor planu „Burza”; od stycznia/lutego do czerwca 1944 szef operacji i I zca szefa sztabu KG AK, potem ponownie szef Wydz. Broni Szybkich; od lipca 1944 II zca szefa sztabu KG AK; odcięty w Boernerowie przez wybuch powstania, został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec; zbiegł i od października 1944 szef sztabu KG AK; od kwietnia 1945 zca Delegata Sił Zbrojnych na Kraj, od września do października 1945 doradca prezesa WiN; następnie w W. Brytanii i Francji.

¹³ Włodzimirskij Lew Emieljanowicz (ur. 1903), w l. 1939–1940 zca naczelnika i naczelnik jednostki śledczej GEU NKWD ZSRS; od lutego 1941 naczelnik Jednostki Śledczej NKGB ZSRS (gen. lejtn. – 1945); rozstrzelany razem z Bериą w grudniu 1953.